View the original article

СУСПІЛЬСТВО

«Треба покінчити з чекістськими метастазами»: співзасновник УГГ Мирослав Маринович про боротьбу з СРСР та путінським режимом

Галина Терещук

04 листопада 2026, 15:26

До 50-ї річниці створення Української Гельсінської групи Радіо Свобода нагадує про те, з якою метою українські інтелектуали створили цю організацію, що вони робили і чому їх так люто переслідував радянський режим.

▸ Українська Гельсінська група (УГГ)

Значення появи УГГ

Мирослав Маринович, радник ректора Українського католицького університету у Львові, десять років провів у радянському концтаборі на Уралі, а також на засланні за участь у правозахисній діяльності Української Гельсінської групи. У 28 років став одним із десяти засновників УГГ. Мирослав Маринович розповів в інтерв'ю Радіо Свобода значення тієї боротьби з радянською системою за права людини.

(Уперше цей текст був опублікований у 2016 році)

– Фактично лише зараз ми розуміємо, яке велике значення мала тоді поява Української Гельсінської групи, оцінити тоді масштаб явища до кінця ми не могли.

Традиційно національно-визвольний рух в Україні був підпільним рухом, який відразу ставив питання про державну незалежність, про скасування будь-якого натяку на якісь злочинні чужоземні режими. Але на той час, у 60-70-х роках у світі з'явились інші реалії, а саме: механізм захисту прав людини.

ЗАВАНТАЖИТИ

Взагалі світ вступив у цивілізацію прав людини, коли з'явився інший вимір боротьби за людину і її свободу. Це вимір захисту її прав, згідно з Декларацією прав людини, а потім відповідно до Гельсінських угод. Підписання цих угод було фактично таким, що Брежнєва зловили на гарячому.

Леонід Брежнєв спокійно підписував Гельсінський акт, у якому окремо йшлося і про права людини, із думкою, що у Радянському союзі «все схоплено», і що КДБ все «зачистив» і ніхто вже не підніметься. І тут раптом з'являється група – спершу в Москві, а потім одразу в Україні, а тоді Вірменії, Литві, Грузії, члени яких проголошують: «Вибачте, ми підтримуємо повністю Гельсінську угоду, але у нас сидять по таборах поети, вина яких полягала лише у тому, що вони свої вірші опублікували за кордоном. То яке це право людини на поширення своїх ідей незалежно від державних кордонів?»

Гельсінські угоди давали можливість збирати звинувачення на адресу радянської влади, яка взяла на себе певні зобов'язання, підписавши цю угоду.

Ідея надзвичайно проста: у наших деклараціях не треба було навіть ставити питання, що ми виступаємо проти радянської влади, ми виступали проти порушень прав людини, а оскільки таких порушень було безліч, то одразу ставало зрозуміло – ця держава несправедлива, ця держава злочинна.

Це вже випливало само собою. Знаю, що у деяких колах, передусім українських, були невдоволені тим, що ми лишень дисиденти, тобто члени Гельсінських груп, хочемо, мовляв, «лише підправити ту систему». Але та система сама відчула, наскільки Гельсінські групи є небезпечними для неї, і саме тому всі ми були фактично або заарештовані, або видворені, або, як Оксана Мешко, просто відправлені на заслання. Система відчула велику небезпеку.

«Ми підірвали головний міф»

– І тому так затято вас переслідувала?

– Затято, бо ми підірвали головний міф про те, що Радянський Союз – це країна, де дбають про людей і їхні права. Мовляв, СРСР – це демократична держава, де людям живеться дуже добре і де немає жодних порушень прав людини, аж тут раптом весь світ дізнався, що це не так, що це держава, де порушують права людини.

Лише кілька місяців, фактично з 9 листопада 1976-го до 5 лютого 1977 року, влада вагалась і роздумувала, що зробити, принаймні, зі членами Української Гельсінської групи.

– Зважували, що небезпечніше для влади, гірше – всіх арештувати чи допустити якісь правозахисні рухи? А як КДБ намагався зламати людей?

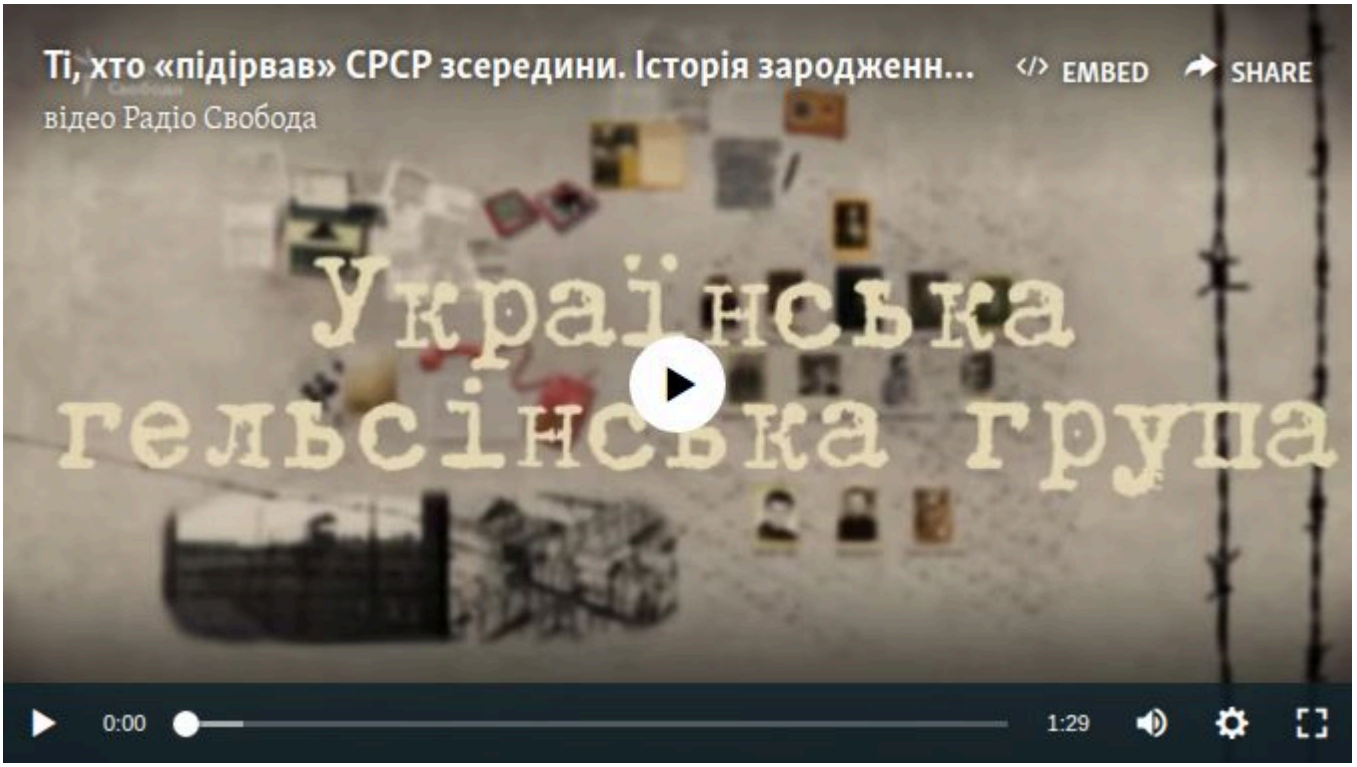
Мирослав Маринович на засланні

– Від самого початку намагався ламати. І в одному випадку це вдалося. У випадку письменника Олеся Бердника, який був заарештований, відправлений у табір, а там не витримав і написав «покаянну заяву». Я дуже добре пригадую, як наш табірний «КДБіст» бігав табором і казав нам: «Подивіться, подивіться, це написав Бердник! Чому б Вам не написати? І ви будете звільнені так само, як він». Такий шантаж і такий тиск.

– Ще ж шантажували рідними...

– У випадку Івана Дзюби тиск був великий. Я сьогодні не хочу засуджувати, лише констатую, що ці випадки відступлення від своїх переконань були для нас дуже болісні.

Десять років тому, до 40-річчя створення УГГ, Радіо Свобода зібрало факти, записало багато інтерв'ю і створило цикл публікацій про членів Української Гельсінської групи для спеціального проєкту – «Вони підірвали СРСР зсередини».

«Психологічний кінець радянської влади»

– Коли ви писали про порушення прав людини в СРСР, а за цей час до вашого арешту було таких 11 меморандумів, то одразу тексти звучали по Радіо Свобода. Саме Радіо Свобода першим повідомило про ваш арешт у березні 1977 року. Яке значення Радіо Свобода мало для поширення інформації про репресії?

– Важко переоцінити це значення. Мене ці західні радіо сформували як людину і громадянина, не кажу, що лише вони, але значною мірою. Я, юнак, пам'ятаю себе зі пришпиленим вухом до радіо, із фантастичним вмінням вилущити слова з-поміж глушилок, щоб зрозуміти, що говориться.

Ці повідомлення були єдиною можливістю громадянам Радянського Союзу почути наші документи. Ми їх писали, одиницями розповсюджували, бо КДБ їх відстежувало і конфісковувало. Голоси по радіо були єдиним джерелом.

ЗАВАНТАЖИТИ

Документи передавали передусім через Москву, з допомогою Московської Гельсінської групи, яка мала контакти з міжнародними дипломатами і журналістами. У Львові, у Києві їх не було. Через Москву це вдавалось і дипломатична пошта використовувалась.

– Як це вплинуло на здобуття незалежності поширення інформації і розповідь про порушення прав людини в СРСР?

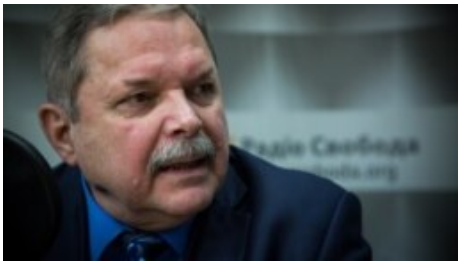
– Я боюся перебільшити значення дисидентів у падінні Радянського Союзу, тому що багато чинників зіграло роль, у тому числі геополітичних. Політика Рейгана була важлива, бо СРСР не міг витримувати тогочасну гонку озброєнь.

Але дисидентський рух мав величезне значення у тому, що він підважував головну силу радянського режиму, який тримався на страхові і облуді.

Багато людей вірило, що ця система справедлива, мовляв, поки що є труднощі, але «світло у кінці тунелю таки є», от доживемо – і житимемо добре. Так думали тоді люди. Якщо хочемо подивитись, у якому стані був тоді Радянський Союз, подивімося на нинішній путінський режим і на переконаність багатьох росіян: жити погано, звичайно, бракує одного, другого, третього, але проти нас «Запад», і справедливо підтримувати наш режим тому, щоб він не був «завойований» американцями. Така була ментальність.

Дисидентство само по собі викликало симпатії тим, що там не було елементу підпільності. Бо коли пересічна радянська людина чула про «викриття підпільної організації», то одразу: «це вороги», бо вони ховалися, а відтак самі знали, що вороги, і тому ховались. А те, що їх викрили – це справедливо покарали. Так собі думали.

А тут раптом люди оголосили про себе, вказали прізвища та адреси, так би мовити, публічно обстоюють якісь певні постулати, причому ніде немає про зміну влади і так далі, а їх починають переслідувати.

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:
В УПА розуміли, що війна з Росією неминуча: Мирослав Маринович про незалежність України і перемогу

Власне, це викликало симпатії до переслідуваних учасників УГГ, викликало відчуття у людини, що вона з якихось причин не може піти з ними, але їм симпатизує. Це допомагало руйнувати «замки Чорномора», інформаційні, які були вибудовані у головах людей. І люди поступово почали розуміти, що якщо й світло у кінці тунелю є, то вони до нього не доповзуть, що треба щось міняти в країні, бо так жити далі не можна.

І це був кінець, психологічний кінець радянської влади.

– Ви у своїй книзі спогадів описуєте Український Гельсінський рух і тих людей, які у ньому об'єднались, пригадуєте день, коли прийшли до Миколи Руденка, щоб записатись в УГГ, пригадуєте багато своїх друзів, ті жахливі репресії і несправедливість. Є чимало різних споминів. А який для вас залишився яскравий спогад з того часу, можливо, хто залишився тим найбільшим світлом у пам'яті?

– Найяскравішою для мене була наша комунікація з Надією Світличною. Це була надзвичайно мила людина. Вже коли була у США, а ми приїжджали, для мене приїхати в Америку і не побачити Надійки було неможливо. Що вже говорити про той час, коли ми всі були у таборах або щойно з них вийшли.

Надія, коли вийшла з табору, коли повернулась на волю, то вона нам додала снаги своєю розкутістю, сміливістю.

1972 р. Світлина Н. Світличної зі справи КҐБ.

Як людина, яка гідно пройшла через всі жахіття арештів, вона для нас була зразком для наслідування, таким статусом поведінки. І це було надзвичайно яскраво.

«Однаковий пакет цінностей»

– У чому ви бачите зв'язок між УГГ і теперішнім правозахисним рухом?

– Після Революції гідності я замислився, чому мені так затишно на Майдані, чому так серцем прикипаю до того Майдану? Я – все ж людина з іншого покоління, моя юність – то взагалі там за горами.

Я піймав себе на думці, що ціннісна основа всіх цих етапів є одна і та ж сама.

Що дисидентський рух, що потім боротьба за незалежність, що перша Революція на граніті, що Помаранчева революція, що Революція гідності – все це є одна і та сама основа ціннісна субстанція. У ній – свобода людини, народу, свобода релігії. Все зібрано в одне – це гідність людини, прагнення жити розквітлим, свідомим, національним, релігійним, суспільним життям. І це все – однаковий пакет цінностей.

Я вважаю, що це просто покоління з покоління передає один одному естафету. І ми так йдемо в майбутнє далі.

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:
Віра, що українці на правильному боці історії, дає велику силу – правозахисник, дисидент Мирослав Маринович

– Ви пішли у Гельсінську групу, щоб «взяти участь у похованні останньої у світі імперії». Ці ваші слова пригадував Микола Руденко. Остання російська імперія, виглядає так, що не те, що непохована, а навіть реінкарнована.

– Путінський режим – це реінкарнований чекістський режим Радянського Союзу з певними особливостями, але ці особливості не відіграють засадничого значення. Це реінкарнована радянська система, а це означає, що боротьба незавершена.

Дисиденти зробили дуже багато. Але, попри те, що фактично з 1989 року у Європі Східній, з 1991 року в Радянському Союзі, утворилась зовсім інша реальність, все ж посткомуністичні «зуби дракона» не були виполоті до кінця. Насправді вірус залишився у світовому організмі і дав зараз оце нове своє поріддя.

Думаю, що дисиденти, хто ще там з нас там залишився, мусимо бути солідарні й сказати своє гучне слово. Бо на початку 90-х років кожен народ колишнього СРСР прагнув чимскоріш відбігти далі і жити новим кращим життям. А зараз стало очевидно, що нікуди аж так далеко не втекли. Ця система відновилась і вона доганяє, починає заграбастувати знову людей.

Мирослав Маринович та Євген Сверстюк, 14 січня 2009 року

– І це розуміють нині у Грузії, Литві, Латвії, Естонії.

– Так. Навіть НАТО їх не дуже рятує, бо вони дуже добре відчувають, і не один раз чули, що світ за якусь Естонію не буде воювати у Третій світовій. Так що, ситуація непроста.

Очевидно, що потрібні великі зусилля, як тоді, коли виступили проти нацизму, так само зараз треба покінчити з тими чекістськими комуністичними метастазами.

Західна Європа повинна зрозуміти, що її забавки в соціалістичні ідеї дуже небезпечні, вона мусить визнати злочинність путінської системи. Якщо Європа хоче, щоб ми пошанували її біль, вона мусить пошанувати наш біль.

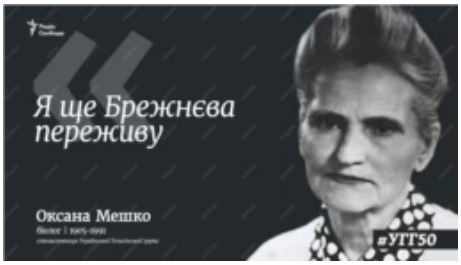
Світ мусить врешті-решт засудити цю комуністичну систему.

▸ Члени Української Гельсінської групи

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

Олекса Тихий і УГГ: історія опору русифікації на Донбасі та ціна українського слова в СРСР

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

«Козацька матір» і УГГ. Оксана Мешко, яку в 76 років режим СРСР відправив у заслання до Охотського моря

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

Микола Руденко. Філософ, співзасновник УГГ. За що його переслідували в СРСР

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

Петро Григоренко і УГГ. Як радянський генерал виступив проти режиму СРСР і відкрив світу «імперію зла»

Галина Терещук

В ефірі Радіо Свобода – з 2000 року. Закінчила факультет журналістики Львівського національного університету імені Франка. Маю досвід роботи на телебаченні і в газеті.

Україна | Світ | Політика | Культура | Суспільство | Важливе на Свободі | Українська Гельсінська група

© Радіо Свобода, 2026 | Усі права застережено.